

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У АГРОПРОМИСЛОВОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

Вступ. Стратегія економічного і соціального розвитку агропромислового сектора України спрямована на запровадження інноваційної моделі структурної побудови та зростання економіки, перехід до ефективної соціально орієнтованої ринкової економіки. Стратегії такого розвитку в Україні розроблені на 2004–2015 рр. «Шляхи європейської інтеграції» [4].

Господарським Кодексом України (Стаття 11) визначено:

1. Здійснення державою економічної стратегії і тактика у сфері господарювання спрямовується на створення економічних, організаційних та правових умов, за якими суб'єкти господарювання враховують у своїй діяльності показники прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку.

2. Законом визначається принципи державного прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України, система прогнозних і програмних документів, вимоги до їх змісту, а також загальний порядок розроблення, затвердження та виконання прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку, повноваження та відповідальність органів місцевого самоврядування.

Інноваційною діяльністю у сфері господарювання є діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя. Інвестиціями у сфері господарювання визначаються довгострокові вкладення різних видів майна, інтелектуальних цінностей та майнових прав в об'єкти господарської діяльності, з метою одержання доходу (прибутку) або досягнення іншого соціального ефекту (статті 325, 326) [5].

Метою статті є дослідження питань стимулювання розвитку сільського господарства; інвестицій у формування капіталу аграрних підприємств (сільського господарства). Завданням є розгляд шляхів удосконалення системи трансформації у агропромисловому секторі України.

Виклад основного матеріалу.

Система трансформації у агропромисловому секторі України пов'язується, перш за все, з переходом до ефективної соціально орієнтованої ринкової економіки. Але розвиток сільськогосподарського виробництва не може бути вирішеним лише за рахунок змін у зовнішньому середовищі функціонування підприємств (кредитна політика, податкова політика тощо). Економічне зростання як у агропромисловому секторі так і в економіці України в цілому залежить від внутрішнього потенціалу сільськогосподарських підприємств, підприємств промисловості та інших галузей. Важливим фактором в існуючих умовах глобалізації є поліпшення інвестиційного клімату в Україні для забезпечення надходження інвестицій у агропромисловий сектор та в національну економіку в цілому.

Верховною радою в січні 2001 р. було прийнято Закон України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 роки» [1], який визначив основні засади державної політики підтримки сільського господарства і встановлено, що частка видатків державного бюджету на фінансування розвитку сільського господарства має бути не менше 5 %.

Реалії наступні: вартість основних засобів сільського господарства із року в рік має тенденцію до зменшення: у 1990 році вона становила 16,5 % від загальної суми по народному господарстві, а за 2001–2005 рр. ця частка відповідно зменшилась із 10,1 % до 5,9 % або з 92,5 млрд. грн. до 74,8 млрд. грн. Частка сільського господарства у структурі випуску та реалізації продукції (товарів, послуг) за галузями економіки України зменшилась з 18,7 % у 1990 р. до 10,7 % у 2005 р. Частка збиткових сільськогосподарських підприємств збільшилась з 0,4 % у 1990 р. до 33,8–31,3 % у 2005–2006 рр. [2].

Галузь сільського господарства потребує значних обсягів інвестицій.

Обсяг інвестицій в основний капітал в Україні у 2006 р. порівняно з 2001 р. збільшився в 4,57 рази, а у 2007 р. — у 6,84 рази. Обсяг інвестицій в основний капітал сільськогосподарських підприємств в Україні в той же час порівняно з 2001 р. збільшився у 2006 р. в 4,63 рази, а у 2007 р. — у 6,02 рази.

Наведені дані підтверджують, що незважаючи на зростання інвестицій у формування капіталу сільського господарства, капітал аграрних підприємств — основні засоби має стійку тенденцію до зменшення.

За даними Державного Комітету статистики України [3]:

— не змінилась питома вага інвестицій у сільське господарство, мисливство і лісове господарство у структурі інвестицій в основний капітал: у 2001 р. — 5,0 %; у 2007 р. — 5,1 %;

— зменшилась питома вага інвестицій у промисловість: у 2001 р. — 41,09 %; у 2007 р. — 34,1 %;

— збільшилась питома вага інвестицій у будівництво: у 2001 р. — 3,4 %; у 2007 р. — 4,8 %;

— збільшилась питома вага інвестицій у торгівлю, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку: у 2001 р. — 3,9 %; у 2007 р. — 9,4 %;

— збільшилась питома вага інвестицій у операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг (комплекс інженерно-консультаційних послуг, що надаються на комерційних засадах, щодо проектування й спорудження різноманітних об'єктів, а також сфера діяльності з надання таких послуг; розроблення нових фінансових інструментів та операційних схем, придатних для здійснення фінансово-кредитних операцій): у 2001 р. — 14 %; у 2007 р. — 20,9 %.

Інвестиції в основний капітал в сільському господарстві за напрямками (із 100 %):

— на нове будівництво (включаючи розширення будівель, споруд, діючих підприємств) — 24,9 %;

- на підтримання діючих підприємств — 2,1 %;
- на технічне переоснащення і реконструкцію діючих підприємств — 73,0 %.

Таким чином, агропромисловий сектор України на сучасному етапі зазнає нестачу інвестиційних ресурсів для відновлення і придбання основних засобів, виробництва, впровадження нових технологій, підтримки родючості ґрунтів, поліпшення соціальної і виробничої інфраструктури села, що і є основною причиною недостатнього забезпечення продовольчої безпеки нашої країни. Тому подальшій трансформації агропромислового сектора має відводитись важлива роль.

У державному бюджеті України на 2008 рік було заплановано понад 24 млрд. грн. на підтримку агропромислового комплексу. І вперше з державного бюджету було заплановано виділити 100 млн. грн. на захист, відновлення й підвищення родючості ґрунтів.

У сучасних кризових умовах інвестиції виступають найважливішим засобом забезпечення умов виходу з економічної кризи, забезпечення технічного прогресу. Інвестиційний процес, його активізація є одним із найбільш діючих механізмів удосконалення системи трансформації у агропромисловому секторі.

У нинішніх умовах загальної фінансово-економічної кризи, яка охопила всі напрями — економічний, управлінський, технологічний і соціальний надзвичайно важливо досягти ефективного розвитку економіки країни, відповідного співвідношення вітчизняних виробників і цим самим забезпечити нормальні макроекономічні показники розвитку економіки й зростання життєвого рівня населення України.

У харчовій промисловості у надзвичайно тяжкому стані знаходиться цукрова промисловість. Галузь практично повністю приватизована і розвалена. Станом на 1991 р. в Україні діяло 199 цукрових заводів (усього в колишньому СРСР — 305), які виробляли в середньому 5,5 млн. т цукру (із 10 млн. тон в СРСР), а вже у 2004 р. функціонувало лише 120 цукрових заводів, на яких було вироблено 1,45 млн. т цукру і в наступні роки становище в цукровій промисловості, а відповідно у сільському господарстві погіршується. Підтвердженням цього була Постанова Кабінету Міністрів України «Про регулювання ринку цукру та цукрових буряків» від 04.02.2009 року. Відповідно до цієї Постанови Уряд обмежив граничний розмір квоти на поставку цукру на внутрішній ринок (квота «А») у період з 01.09.2009 року по 01.09.2010 року в обсязі 1984 тис. т. Також на цей період затвердили мінімальні ціни на:

- цукрові буряки, які поставлятимуть для виробництва цукру в межах квоти «А» з урахуванням базисної цукристості — 183,33 грн/т (без ПДВ);

- цукор квоти «А» — 2666,67 грн./т (без ПДВ) [7]

це зумовлюється втратою ринків збуту та високою собівартістю бурякової сировини і відповідно бурякового цукру, тому цукор з бурякової сировини не може конкурувати на міжнародному ринку із значно нижчим за ціною тростинним цукром.

В Україні зменшення посівів цукрових буряків призвело до зниження виходу жому, як кормів для тваринництва, а це 83–90 % до кількості переробного цукрового буряку; зменшення одержання меляси, що використовується для годівлі сільськогосподарських тварин, як засіб здобування грубих і концентрованих кормів.

Зменшення кількості жому, особливо сухого, у балансі кормів для тваринництва, вплинуло на скорочення виробництва продуктів тваринництва (молоко, м'яса) й спричинило безробіття сільського населення і відповідно відплив молоді із села.

Дуже важливим чинником є виробничий сезон цукроваріння, який триває 2–3 місяці у році (або міг би тривати). Увесь інший період цукровий завод практично не працює (частину працівників використовують у ремонтний період), а звідси низькі показники цукрового виробництва. Щоб поліпшити економічні показники підприємства цукрової промисловості необхідна організація ефективного використання обладнання цукрового заводу, його енергетичної бази для переробки іншої сільськогосподарської продукції.

Пропозиції.

На базі цукрових заводів доцільно створювати спеціалізовані агропромислові комбінати (агробізнес) з переробки сільськогосподарської сировини в інтересах національного господарства в конкретних адміністративних районах, які мали б стратегічне значення для України:

1. Переробка цукрових буряків — виробництво цукру — піску, сиропу та цукру рафінаду; зниження вимог щодо нормативних втрат цукру при його виробництві;

2. Висушування жому з подальшим використанням його для виготовлення комбікормів для тваринництва. На підставі багаторічних фактичних середніх даних визначено, що із 25 кг сухих речовин, що знаходяться у 100 кг перероблюваного буряку, кристалізованого цукру — піску одержують близько 15 кг. Решта кількості сухих речовин — майже 10 кг, або 40 % від усіх сухих речовин буряку, — переходить у відходи, приблизно 5,5 кг, тобто більше половини з них залишається у жомі.

3. Використання відходів цукрового виробництва — меляси за трьома основними напрямками:

- сільське господарство;
- спиртова промисловість;
- дріжджова промисловість.

При цьому використовуються повністю всі складові частини меляси: сахароза, що становить 60 % до маси сухих речовин, і частина амінокислот, яка засвоюється тваринами. Незасвоєні азотисті речовини й солі калію разом із гноем потрапляють на поля як добрива.

У зв'язку із зниженням конкурентоспроможності цукрової промисловості пропонується проаналізувати, науково обґрунтувати і знайти шляхи використання потужностей цукрової промисловості у розв'язанні проблем енергетичного забезпечення.

Можливий наступний шлях:

- знизити вимоги щодо якості цукру, нормованої технологічним процесом (втрати цукру у жомі, патоці (мелясі) тощо) до мінімуму знизити відкачку соку в процесі виробництва цукру;

- збільшити випуск готової продукції у вигляді сиропу (вміст сухих речовин 65–70 %) для безпосереднього виробництва спирту на спиртових заводах або в цехах на цукрових заводах (виробництво цукру, виробництво спирту і сухого жому — безвідходне виробництво). Вироблений спирт (він буде не зовсім якісний) використовувати для виготовлення біопалива для потреб автотранспорту, особливо для великих міст України.

Розв'язання цієї проблеми приведе до зменшення енергетичної залежності України (нафти, нафтопро-

дуктів) і буде сприяти захисту навколишнього середовища від шкідливих викидів.

Одночасно слід проаналізувати можливість використання барди спиртового виробництва із розчину цукру на корм сільськогосподарських тварин.

Розв'язання поставлених проблем, пов'язаних з використанням потужностей цукрової промисловості (а не її знищення) приведе для збільшення виробництва цукрових буряків, а значить і зростання трудової зайнятості сільського населення і відповідно розвитку тваринництва, буде сприяти суттєвому розвитку сільського господарства та зростанню прибутку в агропромисловому секторі України.

Для вирішення цієї комплексної проблеми необхідно відповідним органам створити висококваліфіковану комісію з представників цукрової, спиртової галузей переробної промисловості та фахівців сільського господарства. До складу комісії повинні обов'язково увійти економісти та енергетики. Комісія має підготувати економічно обґрунтовані матеріали і організувати експериментальне виробництво спирту відповідно до запропонованої технології і визначити собівартість 1 т цукру, що міститься в розчині після випарної станції (вміст сухих речовин 65–70 %; вода, патока — 30 %) і співставити із собівартістю 1 т цукру за існуючою технологією. В подальшому визначити вихід спирту і його собівартість; скласти калькуляцію біопалива, виготовленого з використанням цього спирту. За умови позитивних результатів реалізації такого проекту можна очікувати досить суттєві аспекти розвитку економіки в агропромисловому секторі України [6, 8].

Тематичні висновки.

Для поліпшення системи трансформації у агропромисловому секторі України, забезпечення розвитку агропромислового комплексу необхідно:

- удосконалити державну підтримку трансформації у агропромисловому секторі шляхом створення єдиної спеціалізованої державної структури з метою надання конкретної інформації про можливості інвестування, пошук потенційних інвесторів (українських, іноземних);
- створити належну систему захисту прав інвесторів;
- розширити застосування небанківських і фінансово-кредитних інвестицій;
- підвищити ефективність державних інвестицій шляхом цільових державних програм;
- програми розвитку агропромислового сектора повинні розроблятися урядом України з АПК на науко-

во-практичній основі відповідно до інвестиційної політики, реалізуватися і фінансуватися із центрального бюджету під контролем Міністерства фінансів України;

— надати необхідні житлово-комунальні та побутові послуги населенню села шляхом формування мережі підприємств, установ та організацій з метою, в першу чергу, заохочення молоді до роботи і проживання в сільській місцевості;

— відновити розвиток цукрової промисловості та інших галузей;

— зміцнити кормову базу, розвиток комбікормової промисловості, поліпшити якісний склад поголів'я з метою підвищення продуктивності худоби і птиці;

— поліпшити розвиток аграрної науки і освіти.

Література

1. Закон України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період з 2001–2004 років» від 18.01.2001 р. №2238 (із змінами і доповненнями).
2. Статистичний щорічник України за 2006 рік. Київ, консультант. 2007. — 552 с.
3. Статистичний щорічник України за 2007 рік / За ред. О. Г. Осауленка. — К: ДКСУ, 2008. — 572 с.
4. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом європейської інтеграції» / Авт. кол.: А. С. Гальчинський, В. М. Геєць та ін.; Нац. Ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. Прогнозування НАН України, М-во економіки з питань Європ. Інтегр. України. — К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. — 416 с.
5. Господарський Кодекс України. 16 січня 2003 р. №436-IV / Нове законодавство України. — К.: Махаон, 2003. — С. 69–144.
6. Н. М. Ткаченко, д. е. н., професор кафедри обліку і аудиту. Національний університет харчових технологій. Проблеми розвитку АПК в умовах вступу України до СОТ. — Ж. «Облік і фінанси АПК», №1, 2009, с. 120–122.
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про регулювання ринку цукру та цукрових буряків» №63 від 04.02.2009 р.
8. Н. М. Ткаченко, д. е. н., професор, О. О. Ткаченко, к. т. н., доцент. Національний університет харчових технологій. Шляхи подолання кризових явищ у цукровій промисловості. Ж. Економіка АПК. Міжнародний науково-виробничий журнал — 8'2009 (178). — С. 46–50.

